

Тихоненко Олександр Олександрович,
магістр з державної безпеки,
Інститут Управління державної охорони України
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ
ORCID 0000-0002-5140-3737

УДК 369.032

doi: 10.34213/ap.19.02.07

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФАЙЛІНГУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Проведено аналіз визначення профайлінгу як методу верифікації інформації, що сповіщається, та розглянуто деякі теоретичні аспекти, що стосуються процедури профайлінгової перевірки інформації, специфічних особливостей міжособистісної комунікації. В сучасній перспективі важливість визначення достовірності інформації, що надається, залишається досить актуальною. Зокрема, саме достовірність інформації може стати рятівною під час оцінки ризиків та кризових явищ різного ступеня, характеру. У свою чергу процес моніторингу, виявлення та розробки відповідних заходів з мінімізації наслідків виникнення останніх зазвичай є особливо важким періодом часу для збору перевірених даних, які в подальшому будуть піддаватися аналізу.

Ключові слова: профайлінг, верифікація інформації, державна безпека, державне управління, профайлінг в аналізі ризиків.

Постановка проблеми. Інформація, як особливий феномен у рамках матриці соціальних взаємовідносин відіграє досить специфічну роль. Зокрема, залежно від характеру, сутності та особливостей не стільки конкретного інформаційного навантаження, яке конкретний індивід або група індивідів при відповідних умовах отримує в конкретний момент часу, а саме від того, яким чином таке інформаційне навантаження здійснюється, буде залежати те, чи можливим буде досягнення поставлених цілей за рахунок створення зазначеного інформаційного навантаження. Іншими словами, проблема полягає в наступному: за своїм характером, будь-який тип інформації, залежно від складності побудови логічно-лінгвістичних конструкцій, сутності фактів, що такою конструкцією повинні відобразити, індивідуальні характеристики суб'єктів, що такі факти повідомляють та яким вказані факти повідомляються, створюється відповідний тип інформаційного навантаження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними та методологічними передумовами дослідження профайлінгу індивідуума вважаються сукупність адаптованих методів і методик окремих наукових дисциплін. Зокрема, йдеться про дослідження у сфері психоаналізу (З. Фрейд, К. Юнг), когнітивні й соціально-когнітивні напрямки в психології особистості (А. Маслоу), дослідження в рамках біхевіористики (Д. Уотсон, Е. Толдмен), психопатології та психотипології особистості (К. Леонгард, П. Ганушкін). Яскравим прикладом того, що саме представники вказаних вище напрямків пов'язані з початком розвитку профайлінгу саме як комплексної науково-прикладної дисципліни, є той факт, що профілювання як метод зародився у процесі складання пошукового психологічного портрету (профілю) невідомої особи виключно на підставі доказів, фактів та особливостей конкретного скоєного злочину, а з 70-х рр. ХХ ст. метод почали використовувати для забезпечення безпеки осіб в рамках авіаперельотів. Також дослідження в даній галузі, що проводили П. Екман та У. Фрізен, вивели профілювання на інший рівень. Останнім часом профайлінгу почали приділяти достатньо уваги і вітчизняні науковці, спеціалісти з

різних сфер діяльності, зокрема фахівці в рамках забезпечення державної безпеки [1], правоохоронними органами [2; 3] та ін.

Метою статті є аналіз теоретичних аспектів виникнення та становлення профілювання як системного методу, складової інструментарію профілювання інформації та особливості здійснення профайлінгової перевірки.

Виклад основного матеріалу. Профайлінг за своєю природою є надзвичайно специфічним явищем. Така специфічність, по-перше, є наслідком кумулятивності даної дисципліни, що абсорбує в себе елементи та особливості декількох самостійних дисциплін без втрати останніми своєї сутності, що робить неможливим виділення профайлінгу в абсолютно самостійну наукову галузь або дисципліну із чітким визначенням та переліком повністю автономних методів. Друга складова пов'язана з першою, зокрема, всі наукові розробки в даній галузі є фактичною адаптацією досліджень в таких областях як, біхевіоризм, психолінгвістика, психопатологія, соціологія, фізіологія. Проте саме вказана специфічність і робить профайлінг надзвичайно ефективним у досягненні поставлених цілей. Слід однак зазначити, що з позиції об'єктивізації видається надзвичайно складно відокремити всі його елементи.

Зокрема, в ході аналізу спеціальної літератури виявилась відсутність єдиного формулювання, що розкриває поняття профайлінгу (таблиця).

У той же час, незважаючи на вказане розмаїття визначень, можливим є відокремлення досить специфічних особливостей профайлінгу, а саме аналіз насамперед людини як автономного індивіда поза межами соціальної матриці та члена відповідної соціальної групи. Саме взаємозв'язок між вказаними вище елементами формує особливості конкретної особистості, на виявлення та фіксацію яких профайлінг і направлений. Завдяки виявленню вказаних вище особливостей, методи профайлінгу фіксують конкретні специфічні елементи відносно конкретного індивіда, починаючи з найпростіших фактів, таких як: чи відповідають емоції конкретної людини її внутрішній реакції на конкретну ситуацію, до більш комплексних і складних ситуацій, пов'язаних із виявленням достовірності конкретних фактів та обставин, при яких відповідний індивід був задіяний? Таким чином, профайлінг надає можливість перевірити достовірність отримуваної інформації шляхом верифікації індивіда, що таку інформацію надає.

Зокрема, методи профайлінгу використовуються і для моделювання можливої поведінки людини в рамках тих чи інших ситуацій, для превентивного виявлення можливих загроз. Проте така універсальність профайлінгу викликана саме його специфічністю – верифікація та виявлення рівня достовірності відповідної інформації стосовно конкретного індивіда. Інформація, в даному випадку, розуміється в широку сенсі – це і інформація, яка має невербальний характер, і інформація, що отримується від конкретного індивіда та аналізується у співвідношенні з указаною вище невербальною інформацією.

Починаючи з середини ХХ ст., з розвитком окремих галузей та науковим відкриттям, методам профайлінгу почали приділяти більше уваги. Так, у ході огляду пацієнтів після специфічних операцій на головному мозку людини – префронтальна лейкоцитомія (Е. Моніц, 1936) та розсічення мозолистого тіла (У. Ваген, 1940) було виявлено, що хоча анатомічно півкулі дублюють одна одну, але вони виконують різні функції: невербальні засоби комунікації генеруються автоматично, несвідомо, тобто емоція впливає на рух чи дію. Як наслідок, невербальні засоби комунікації дуже слабо контролюються людиною.

Посилання на найбільш цитовані джерела,
що розкривають поняття профайлінгу

№ з/п	Джерело	Визначення профайлінгу
1	Филатов А. В. Профайлинг. Как разбираться в людях и прогнозировать их поведение. Москва : Издательские решения, 2017. 430 с.	Профайлінг – це практична методика “читання людей”, що дозволяє швидко зчитати з людини його особистісні характеристики і звички, цінності, мотиви і переконання, а також спрогнозувати його поведінку в сюжеті, контексті або ситуації, що вас цікавить
2	Вольинский-Басманов Ю. М., Вольинский В. Ю., Каменева М. Е. Профайлинг. Технологии предотвращения противоправных действий : учеб. пособие. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2015. 184 с.	Профайлинг – це технології запобігання протиправним діям за допомогою виявлення потенційно небезпечних осіб і ситуацій з використанням методів прикладної психології
3	Транспортная безопасность и технологии : журнал-каталог. Москва, 2006. 207 с.	Профайлінг (від англ. profile-профіль) – це: 1) комплекс методів і методик оцінки та прогнозування поведінки людини на основі аналізу найбільш інформативних ознак, характеристик зовнішності і поведінки; 2) технологія спостереження і опитування пасажирів з метою виявлення потенційно небезпечних осіб (в аеропортах, на ж/д, морських, річкових, автовокзалах та ін.)
4	Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/profiling .	Профайлінг – це: 1) це діяльність зі збору інформації про когось, особливо про злочинця, з метою дати йому характеристику; 2) діяльність зі збору важливих і корисних деталей про когось чи щось
5	Clark R. Profiling: A Hidden Challenge to the Regulation of Data Surveillance. <i>Journal of Law and Information Science</i> . 1993.	Профайлювання – це техніка спостереження за даними, яка є поки ще мало зрозумілою та мало задокументована, але все частіше використовується, засіб генерування підозрюваних чи їх перспективи у значній кількості населення та передбачає набір характеристик певного класу людини з минулого досвіду, а потім пошук даних для осіб, близьких до цього набору характеристик
6	John E. Douglas, Ann W. Burgess, Allen G. Burgess, Robert K. Ressler. <i>Crime Classification Handbooks, manuals, etc. 2. Crime United States Classification Handbooks, manuals, etc.</i> 2006. 556 p.	Профайлінг – це психологічний портрет особи, підозрюваної у вчиненні серії злочинів насильницького характеру
7	Куйбіда Р., Лебедь О., Ліхачов Р., Трубенкова О. Судова реформа: як громадяни можуть зробити її успішно / за ред. Р. Куйбіда. Київ : ФООП Москаленко О.М., 2018. 62 с.	Профайлинг (від англ. “profile” – профіль, портрет) – це формування і оприлюднення громадських досє щодо публічних службовців, зокрема суддів і прокурорів
8	Hildebrandt M., Gutwirth S. Profiling the European Citizen: Cross-Disciplinary Perspectives. <i>Springer Science & Business Media</i> . 2008. 374 p.	Профайлювання – це виявлення закономірностей, які представляють знання, що дозволяють передбачити майбутні події на основі того, що сталося в минулому з метою аналізу або прогнозування звичок, поведінки, уподобання людини або групи

Ліва та права півкуля не ізольовані одна від одної, якщо у правій півкулі виникає негативна емоція, то у лівій формується попереджувальний сигнал і у людини вмикається критичний аналіз того, що відбувається. Сучасною ж людиною таке новоутворення використовується не повною мірою: ліва півкуля володіє дуже слабкою працездатністю і критичний аналіз змісту повідомлення швидко знижується. Зокрема, А. Меграбян, провів дослідження інформації, яка передається людиною при спілкуванні, й отримав данні, що більшість людей посилають повідомлення змішаного характеру. Зміст інформації, що передається людиною при комунікації, на 55 % має візуальний (невербальний), на 38 % – мовний (тон голосу, ритм, інтонація) і на 7 % – вербальний характер (слова). Сучасні дослідники такі цифри не підтвердили, однак більшість з них погоджуються, що візуальний фактор більше ніж наполовину відповідає за почуття і ставлення, тон мови стоїть на другому місці, а на останньому місці знаходиться зміст – слова. Тому при аналізі інформації, що сповіщається, важливо розуміти мову жестів співрозмовника і сприймати власні спонукання, емоційні реакції, що формуються в правій півкулі, та використовувати правильно опрацьовану інформацію у взаємодії.

Справжня увага до профайлінгу була повернута завдяки науковим дослідженням американського психолога Пола Емана, який виявив, що існують 7 вроджених емоційних мікровиразів обличчя: радість (достаток), здивування, печаль (смуток), гнів (злість), відраза, презирство, страх [13]. Такі мікровирази – це короткочасні (частки секунди) мимовільні вирази обличчя людини, що нею не контролюються. Тому розпізнаючи такі мікровирази, можливо отримати достовірну інформацію про емоцію та емоційний стан співрозмовника, розуміючи ширий він чи ні. За допомогою таких досліджень було розроблено низку комп'ютерних програм, які дозволили зчитувати емоційний стан людини. Ці програми були застосовані в спеціальних структурах США, які займаються безпекою країни і міждержавними відносинами. Приховане тестування потенційного зловмисника дає можливість побудувати його “профіль”, за яким буде виявлено наміри протиправних посягань і прихованих мотивів, а поєднання методів опитування з візуальною діагностикою та спостереженням за емоціями людини, що описує та визначає роль особи, її якості, характеристики, поведінку у взаємодії з іншими людьми та теорію мікрорухів, дозволило профайлінгу перейти на інший рівень розвитку та поступово інтегруватися в різні види професійної діяльності.

Зокрема, праці Пола Емана і Уоллеса Фрізена, які досліджували брехню в рамках нейрокультурної теорії емоцій, та роботи відомих біхевіористів також додали вагомий внесок в інструментарій профілювання. Як предмет психології методи профайлінгу є результатом досліджень суб'єктивного світосприйняття людини шляхом об'єктивної фіксації характеристик поведінки, що викликаються будь-якими зовнішніми впливами. Найважливішою категорією в даному випадку є стимул, під яким розуміється будь-який вплив на організм з боку зовнішніх факторів. Одиницею аналізу поведінки постулюється зв'язок стимулу S (вербальна, невербальна дія, зміна в навколишньому середовищі, тощо) та відповідної реакції R (прояви в миміці, мові, жестах, вегетативної нервової системи (ВНС) на стимул) [12].

З розвитком біхевіоризму та поступовим переходом його необіхевіоризм за результатами окремих досліджень вченими було запропоновано формулу для діагностики брехні, в якій було введено проміжну змінну “ O ” – обробка

інформації конкретним індивідуумом. Тобто така проміжна змінна – це характер людини, особливості її мислення, психотип, метапрограмний профіль тощо. Така змінна допомагає побудувати ефективну стратегію створення стимулу та подальшого прогнозу реакції індивіда, визначити його здатність до певної дії тощо. В обробку входить ряд складових елементів – типологія, базова лінія поведінки, метопрограми. Для здійснення профайлінгової перевірки інформації, що сповіщається, розроблено формулу: “S – O – R”. При проведенні профайлінгу за цією формулою індивідуум оцінюється за такими критеріями: поведінка, зовнішність, речі, що знаходяться при ньому, документи, що засвідчують особу, зовнішність та поведінка осіб, що її супроводжують, тощо. Загальним елементом профайлінгу є виявлення підозрілих ознак у поведінці людини. Ознака є одним з основних пунктів у теоретичній концепції профайлінгу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвиток у цьому напрямку. Підсумовуючи викладене, слід відзначити, що незважаючи на порівняно короткий проміжок часу, за який даний напрям розвивався, профайлінг є досить ефективним для вирішення широкого кола завдань, що пов'язані з міжособистісною комунікацією між окремими особами чи між групами осіб. Існує великий потенціал застосування інструментарію профайлінгу при забезпеченні процесів управління державною безпекою, що складається як окремого індивіда в рамках матриці держави, так і держави в загалом. Але не зважаючи на ефективність даного напрямку, в нашій країні не приділяється належної уваги, даний метод не адаптований під реальні умови використання технології в Україні та потребує розробки нормативно регулюючої бази для реалізації такого потенціалу.

Список використаних джерел

1. Дручек О. В. Профайлінг як метод забезпечення державної безпеки і громадського порядку: проблеми застосування. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/1/tom_2/28.pdf (дата звернення: 16.09.2019).
2. Дідковська-Бідюк М. В. Профайлінг як метод профілактики протиправних дій. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/2813/1/2-9.pdf> (дата звернення: 16.09.2019).
3. Корольов В. Застосування профайлінгу на державному кордоні. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/62.pdf> (дата звернення: 16.09.2019).
4. Филатов А. В. Профайлинг. Как разбираться в людях и прогнозировать их поведение. Москва : Издательские решения, 2017. 430 с.
5. Волынский-Басманов Ю. М., Волынский В. Ю., Каменева М. Е. Профайлинг. Технологии предотвращения противоправных действий : учеб. пособие. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2015. 184 с.
6. Транспортная безопасность и технологии : журнал-каталог. Москва, 2006. 207с.
7. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/profiling> (дата обращения: 16.09.2019).
8. Clarke R. Profiling: A Hidden Challenge to the Regulation of Data Surveillance. *Journal of Law and Information Science*. 1993.
9. John E. Douglas, Ann W. Burgess, Allen G. Burgess, Robert K. Ressler. Crime Classification Handbooks, manuals, etc. 2. Crime United States Classification Handbooks, manuals, etc. 2006. 556 p.
10. Куйбіда Р., Лебедь О., Ліхачов Р., Трубенкова О. Судова реформа: як громадяни можуть зробити її успішною / за ред. Р. Куйбіда. Київ : ФОРМ Москаленко О.М., 2018. 62 с.
11. Hildebrandt M., Gutwirth S. Profiling the European Citizen: Cross-Disciplinary Perspectives. *Springer Science & Business Media*. 2008. 374 p.
12. Tolman E. C. Behavior and Psychological Man: Essays in Motivation and Learning. University of California Press, 1958. 286 p.
13. Экман П., Фризен В. Узнай лжеца по выражению лица. Санкт-Петербург : Питер, 2016. 272 с.

References

1. Druchek, O.V. (2018). Profajlinh iak metod zabezpechennia derzhavnoi bezpeky i hromads'koho poriadku: problemy zastosuvannia. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/1/tom_2/28.pdf [in Ukrainian].
2. Didkovska-Bidiuk, M.V. Profajlinh iak metod profilaktyky protypravnykh dij. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/2813/1/2-9.pdf> [in Ukrainian].
3. Korolov, V. Zastosuvannia profajlinhu na derzhavnomu kordoni. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/3/62.pdf> [in Ukrainian].
4. Fylatov, A.V. (2017). Profajlynh. Kak razbyratsia v liudiakh y prohnozyrovat ykh povedenye. Moscow: Yzdatelskye resheniya [in Russian].
5. Volynskiy-Basmanov, Yu.M., Volynskiy, V.Yu., Kameneva, M.E. (2015). Profajlynh. Tekhnolohyy predotvrascheniya protyvopravnykh dejstvyj. Moscow: YuNYTY-DANA [in Russian].
6. Zhurnal-kataloh "Transportnaia bezopasnost y tekhnolohyy". (2006). Moscow. [in Russian].
7. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/profiling>.
8. Clarke R. (1993). Profiling: A Hidden Challenge to the Regulation of Data Surveillance. *Journal of Law and Information Science* 4(2) December.
9. John E. Douglas, Ann W. Burgess, Allen G. Burgess, Robert K. Ressler. (2006). Crime Classification Handbooks, manuals, etc. 2. Crime United States Classification Handbooks, manuals.
10. Kujbida, R., Lebed, O., Likhachov, R., Trubenkova, O. (2018). Sudova reforma: iak hromadiany mozhut zrobyty yiyi uspishnoiu. R. Kujbida (Ed.). Kyiv: FOP Moskalenko O.M. [in Ukrainian].
11. Hildebrandt, M., Gutwirth, S. (2008). Profiling the European Citizen: Cross-Disciplinary Perspectives. *Springer Science & Business Media*.
12. Tolman, E.C. (1958). Behavior and Psychological Man: Essays in Motivation and Learning. University of California Press.
13. Ekman, P., Fryzen, V. (2016). Uznaj lzhetsa po vyrazheniyu lytsa. Sankt-Pyterburh: Pyter [in Russian].

Tikhonenko O. O., Master of State Security, Taras Shevchenko National University of Ukraine, Kyiv
ORCID 0000-0002-5140-3737

THEORETICAL ASPECTS OF PROFILING I N THE PUBLIC SECURITY MANAGEMENT SYSTEM

The article provides a brief analysis of the definition of profiling as a method of verifying the information that is being notified and discusses some theoretical aspects related to the profile verification procedure, the specific features of interpersonal communication. In the current context and the future as a whole, the importance of determining the reliability of the information provided remains quite relevant. In particular, the accuracy of information can be salvageable in assessing risks and crises of varying degrees and nature. In turn, the process of monitoring, identifying and developing appropriate mitigation measures, and especially in the case of the latter, is usually an extremely difficult time to gather validated data. Such data is a necessary component for solving problematic situations and situations. Therefore, prompt analysis and rejection of distorted, false information, which allows profiling without the use of instrumental methods, is an extremely important consideration. The effectiveness of the method lies in its interdisciplinary approach and the use of adapted methods and techniques of separate, independent scientific disciplines. In the course of analyzing the nature of the definition of profiling, attention was paid to certain historical aspects that made a significant contribution during the development and formation of profiling, as a scientifically sound systematic method in the evaluation and verification of the information provided. The efficiency of the method is emphasized, although profiling as a field in science is quite young. Separately, it is necessary to emphasize the special problematic issues that relate to the specific features of the application of this method in Ukraine and the need to develop normative legal acts that would solve such problematic issues.

Key words: profiling, verification of information, public security, public administration, profiling in risk analysis.

Надійшла до редакції 12.10.2019 р.